

Eski Ahdin Kardeş-Yabancı Ayrımına Dayanan Tefecilik İzni Karşısında Martin Luther

Kürşat Haldun AKALIN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Özet

Ekonomik konularla ilgili olarak söylediklerinde Martin Luther (1483-1546) yalnızca tutucu olmakla kalmamış gerici bir tutum da sergilemiştir. Tefecilik ve sabit fiyatlar gibi konularda Luther, orta çağların zalim ve kararından dönmez ilk standartlarına geri dönmüştür. On beşinci asırda ortaya çıkmaya başlayan, ticaret ve sanayideki yeni hareketlerin gelişmesinde kolaylığı sağlamak gayesiyle sonraki skolastiklerin arındırmalarını dahi dikkate almayı reddetmiştir.

Luther'in tefecilik suçlamaları aşırı derecede şiddeti içermiş olmasına rağmen; bunlardan hiç biri, ahlaksal ya da hukuksal bir temele dayanmamaktaydı. Luther, adalete uygun olan faiz ile adalete aykırı düşen tefecilik arasında hiç bir farklılık gözetmemiştir. Borçlardan sağlanan bütün kazançlara basitçe yasak getiren ilkel tefecilik öğretisini yeniden canlandırmıştır. Elbette ki kaçınılmaz sonuç gayet açık olmuştur, görüşleri modern yaşamdaki ve endüstri ilişkilerindeki gerçeklere asla uyum sağlayamamış ve uyarlanamamıştır.

Anahtar kelimeler: Tefecilik, Kutsal Kitap, Reform, Faiz

Martin Luther Abhorred to the Usury Sanction Depend on Distinguish Between Brother and Outsider in The Old Testament

Abstract

On economic matters, Martin Luther (1483-1546) was generally speaking not merely conservative but reactionary. On such matters as usury and fixed prices, Luther harked back to the harsh and unbending standards of the early Middle Ages. He refused to consider the refinements which the later scholastics had introduced in order to facilitate the development of the new movements in commerce and industry that were beginning to appear in the fifteenth century.

Luther's denunciations of usury are violent in the extreme, but they don't rest upon any ethical or juristic basic. Luther drew no distinction between justifiable interest and unjustifiable usury. He carried back the teaching on usury to the primitive bare prohibition of all gain on loans. The inevitable result is very obviously, his views could not be lived up to in the facts of modern life and industrial relations.

Keywords: Usury, Bible, Reformation, Interest

1. GİRİŞ

Seçilmiş halk imanı ile Eski Ahit, Musevi dışındaki herkesi uluslar dışlamasıyla insanlar arasında kesin bir ayrım yapmış, uymakla şart koştuğu yasanın da kardeş-yabancı ayrılığını esas olarak oluşturmuştur. Dine dayalı bir ulus bilincini daima öne çıkartmış olan Eski Ahdin neredeyse bütün hükümleri, Musevili olan ve olmayan ayrımına göre biçimlendirilmiş, ulus içi ve ulus dışı davranış normları geliştirilerek çifte standart bir anlayış iman gücüyle zihinlere yerleştirilmiştir. Eski Ahdin şart koştuğu ulus içi davranış normu olarak en fazla dikkat çeken de, kardeşler arası faiz ve kölelik yasağı sahasında kendisini göstermiştir. Aynı ulustan gelmesinin ve Yahve ile yaptığı anlaşmasının nişanesine de sahip olan Musevi, Kutsal Kitap hükümlerinin bir gereği olarak, uluslar olarak anılan kimselere faiz karşılığı borç vermede hiç tereddüt etmemiştir.

Zaman içinde ulus kardeşliği yerini vahiy kardeşliğine bırakmış, Yahve'nin yasanını tutmayan uluslardan gelen kimselerden faiz almak, onları Yahve adına cezalandırmak olarak görülmüştür. Böylece Eski Ahit, bir taraftan Musevi ulusu içinde kardeşin kardeşten faiz

almasını ve borcunu ödemesi için sıkıştırmasını kesin olarak yasaklamışken; diğer taraftan da kendisini de cezalandırılacaklar arasına katarak borç almayı, köleliğe düşmeyi, istilaya uğramayı Yahve'ye iman etmemenin bir karşılığı olarak görmüştür.

Eski Ahdin yasaya uyan ve Yahve'ye itaat eden Musevilidir değerlendirmesi, Paul'un "*ancak içten Yahudi olan Yahudi'dir, içten Yahudi olan Tanrının övgüsünü kazanır*" (Kutsal Kitap, 2004 ; 1426) sözleriyle hristiyanlığa da geçmiştir. Roma İmparatorluğu yoluyla hristiyanlık bütün Avrupa'ya hakim olduğundan, hristiyanlar arasındaki faiz yasağı kardeşlik ilkeleri çerçevesinde katı bir şekilde devam ettirilmiştir. Hristiyanların faiz alıp vermeleri kesin olarak yasaklanmasına rağmen, ekonomik hayattan ve mesleki faaliyetten men edilen Avrupa'daki Musevilerin faiz alıp vermelerine, Kutsal Kitap'ın insan ayrımcılığı mantığına dayanılarak izin verilmiştir.

Max Weber ve özellikle de Werner Sombart tarafından ayrıntısıyla araştırılan Musevilerin faiz işlerinde giderek maharet kazanması ve muazzam parasal kaynakları idare etmesi, hristiyanları da faiz konusunda düşünmeye mecbur etmiştir. Özellikle de, damnum emergens,

lucrum cessans vs., gibi kavramlar altında Thomas Aquinas tarafından öne sürülen, ödemedeki gecikme nedeniyle zararı karşılamak veya muhtemelen yoksun kalınan kazancı telafi etmek gayesiyle fazla ödemenin haklılığı görüşü, bir anda tüm Avrupalılar tarafından rağbet bulmuştur. Gerçi Aquinas bu kavramları, kendi çağının istisnai bir hali olarak gördüğü, borçlunun aldığı parayla kazanç temin etmesi şartına bağlamıştı.

Ancak, Luther'in çağına gelindiğinde, bu şartı papalığın kendisi bile arayamaz hale gelmişti. Günah affı Roma'nın en büyük kazanç kapısı olmuş, edindiği muazzam serveti faiz karşılığı imparatorluk bankerlerine borç vererek aylık düzenli gelire (annuity) dahi sahip olmuştu. Bir tarafta mantar gibi türeyen tefecilere mülkünü kaptıran köylüler ve ruhlarını araf azabından kurtarmak için çırpınan ve giderek fakirleşen zümreler, diğer tarafta da muazzam servetiyle faiz hesabına dalmış ve aldığı borçları ödemedi günah affı belgesini çare görmüş dinsel yönetim Luther'in yaşadığı çağın temel özelliklerini oluşturmuştur.

Böyle bir ortamda, papalığın affetme yetkisi varsa neden sevgi ve merhamet uğruna affetmiyor da bunu para karşılığında yapıyor sonra da topladığı paraları tefecilere veriyor diye itiraz ederek günah affı belgelerine şiddetle karşı çıkan Luther, borçlanmalarda her fazla ödemeyi tefecilik olarak yermiştir. Vahiy kardeşliği imanının bir gereği olarak kardeşler arası faize şiddetle karşı çıkan Luther, Aquinas tarafından öngörülen zarara uğrama veya kazançtan yoksun kalma hallerini dahi kabul etmemiştir.

2. Romanın hiyerarşik otoritesi karşısında Luther'in kutsal kitabın rehberliği imanı

Orta çağın katolik zihniyeti, evrensel kilise birliği öğretisiyle siyasal birliklerin üzerinde yer alan otoritesi sayesinde, kiliseler, siyasal erke ve parasal güce ulaşmalarına rağmen, ruhani sahada yozlaşmaya başlamışlardır. (Watson, 1947 ; 63) Günah çıkartma ayiniyle ebedi cezaları bağışlanan günahkarların, dünyevi cezalarının da belirli hayır işleriyle affedilmesi yoluna gidilmesi, giderek kiliseyi, para karşılığında günah bağışlayan bir kurum seviyesine düşürmüştür.

Endüljanslarla günah affı nedeniyle semt ve kent kiliselerin günah çıkartma erkini büyük ölçüde kaybetmeleri, kutsal görülen emanetlerin satışa çıkartılması, günah çıkartma erkini olduğuna inanılan ruhban zümresinin birbirleriyle çekişmesi ve yolsuzluklar içine saplanması, din adamlarının giderek bilgisiz kalması ve zamanının sorunlarıyla ilgili bir yorumda bulunamamaları; kilisenin manevi yetkisinin azalmasına neden olmuştur. (Watson, 1947 ; 65)

Özellikle de, kilise öğretilerinin bir vahiy gücünü taşımadığı, azizlerin erdemlerinin de günahkârların bağışlanmasına katkıda bulunabileceğinin kutsal kitapta yerinin olmadığı itirazıyla yola çıkan Luther; kutsal metinlerin tek başına bağlayıcı olduğu savıyla, kurumsal kilise otoritesi yerine bireysel olarak kitaba

bağlılık anlayışının temellerini atmıştır. Ayrıca, düzenli ayinlere katılarak ve sürekli yinelenen kurumsal ibadetleri de hiç aksatmayarak kişinin kendi ruhunu bile kurtaramayacağını, günahlardan arınmak için yalnızca imanın yeterli olduğunu öne süren Luther, Tanrı'ya ibadetin her an ve her yerde yaşanılan mesleki etkinlik içinde gerçekleştirilebileceği düşüncesinin yolunu açmıştır. (Rupp, 1968 ; 42)

Bir kutsal kitap uzmanı ve dilbilimci olan M.Luther, Kitab-ı Mukaddes'e dayandırdığı ilahiyat kuramında; Eski Ahit ve on emirde belirtilen yasaklara dış görünüşte uymakla ve kurumsallaşan şekilci ibadetleri yerine getirmekle ruhun arındırılmayacağı sonucuna varmıştır. (Watson, 1947 ; 67) Yürek temizliği ve iyi niyete kadar inen bir iç iyiliği sayesinde Tanrı iradesinin yerine getirilebileceğini öne sürmüştür.

Tanrı'ya içten yönelişi esas alan, mesleki etkinliğin bir Tanrı yolu haline gelmesine öncülük eden Alman reformu; kilise otoritesiyle birlikte Eski Ahit yasaklayıcılığına ve şekilciliğine karşı bir başkaldırı özelliğini de taşımaktaydı. (Rupp, 1968 ; 43) Alman reformu, Musevilere ait sayılan Eski Ahit mantığına ve orta çağ ilahiyatının tefecilik yaşama karşı baş gösteren modern isyanlara tanıklık etmiştir. Worms'taki imparatorlukta Luther'in gençliğinden otuz yıl kadar önce, tarihsel bir önem taşıyan, iki bin yıldan fazla süren Musevi dini ile hristiyan birliği geleneğine bağlı kalan insan anlayışı terk edilmiştir. (Watson, 1947 ; 69)

Vazgeçilen bir başka ilke de, aynı dine bağlı insanların birbirinden faiz almalarının kardeşlik ruhuna aykırı geldiği ve zarar verdiği düşüncesidir. (Kooiman, 1954 ; 153) Aynı Tanrı'ya inanmış olsa dahi ayrı dine bağlı olan kimselere verilen borçlara faiz işlettilmesini serbest bırakan bu adım; Musevinin yüreğinde beslediği tek Tanrı'nın her şeyin tek yaratıcısı olduğu imanına aykırı olduğu gibi, orta çağ ilahiyatının da yollarını kavradığı her şeye gücü yeten Tanrı eğilimiyle de pek uyuşmamaktaydı. Yaratığı insanlar arasında ayırım yapması ve farklı davranış tarzlarına yönlendirmesi, Tanrının insanlara karşı çaresizliğinin veya zayıflığının bir ifadesi olmadığı gibi, yasasını herkese bildiren Tanrı'nın insan tasarımına karşı çıkan kasıtlı düşmanlığın veya alçaltıcı kayıtsızlığının bir sonucu da değildi. (Oberman, 1984 ; 142) Oysa bu eğilimin tam tersine, on altıncı asırda ortaya çıkan ve neredeyse Eski Ahit'in tamamını kapsayan ve insan ayrımcılığını öngören Musevi metinlerine karşı başlayan isyanda, reform anlayışı harekete geçirildi. (Rupp, 1968 ; 47)

Reformla birlikte Batı ilahiyatının tarihinde ilk defa, uzun zamandan beri dayatılan topluluğa bağlı kalma ahlağının yol açtığı sonuçları irdelenmeye başlanmıştır. Vahiy ruhunun benimsendiği hemen herde, yabancı-kardeş ayrımında bulunan Eski Ahit'in ilk beş kitabı (Tevrat) ile yeni bir Kudüs tasarımında bulunan Yeni Ahitteki kardeşliğin özü kıyaslanmış, iman gereği haline getirilen diğerkamlik ve feragatin düşsel şekildeki

tutkularla kavranılması istenmişti. (Oberman, 1980 ; 71)

Topluluğu oluşturan kardeşlerin birbirinden, hiç bir fırsatta faiz almaması gerektiği düşüncesi paylaşılmaktaydı. (Kooiman, 1954 ; 154) Sivil yetkililerin besledikleri güven sayesinde bir reformun gerçekleşeceği ihtimali karşısında ve böyle önemli bir anda Luther, Melancton, Zwingli ve Bucer gibi reform liderlerinin aforozla durdurulmak istenmesi, itibardan düşürme gayretlerinin bir sonucudur.

Daha başlangıçta reformcular büyük bir mücadelenin içine girmişler, kendi dünyevi çıkarlarını devam ettirebilmek uğruna kutsal kitaplardaki ruhani mesajın esas içeriğinin anlaşılmasını önlemek gayesiyle aşırı fesat odakları tarafından itham edilmişlerdir. Luther, geçerliliğini kaybetmiş bulunan Musa'nın buyruklarına uyma gibi kişinin bir sorumluluğu yoktur, artık günümüz insanları Eski Ahit hükümlerinden serbest kılınmıştır; Yeni Ahit metinlerine gelince, bunlardan hiç biri kamu hukukunun yerini alamaz ve bu yasa hükümlerini uygulayan yetkililerin yargılarını oluşturamaz diye haykırıştır. (Oberman, 1980 ; 74)

Yeni Ahdin hukuksal yasa bildirmediği ve şeriat devletinin kurulmasının tasarlanmadığı anlamını içeren Paul'un "*herkes üzerinde olan hükümlere bağlı kalsın, hükümete karşı olan Tanrının düzenlemesine asi olur; idarecilerinize vicdanen de bağımlı kalın*" (Kutsal Kitap, 2004 ; 1329) bu sözleri, insanlar arası ilişkilere kardeşlik ruhu ve yabancı ayırımı getiren düşünce tarihinin irdelenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. (Kooiman, 1954 ; 157) Böylece, Yeni Ahit'i okuyup bireysel olarak Tanrı'ya yönelişin önemini vurgulayan reformist liderlerin etkisi altına giren insanlar, Musa'nın yasaları ışığında topluluğu yeniden örgütlemeye yeltenilmesinin, karşılaştığı her insanı diğerine komşu kılan İsa'nın ideallerinin bir ütöplast olduğu izlenimini uyandıracacağı ve anti vahiy eğilimini başlatacağı sonucuna varmışlardır.

Kilise otoritesi yerine Yeni Ahit'e bağlılığı getirmek emelini taşıyan reformcular, özellikle de Luther; Tanrı'nın insanlığı doğruluğa eriştirmesi için, günahkarlara yönelen ve bireysel suçların cezalandırılmasını öngören, eylemsel yasaklama getiren on emirde bildirilen buyruklara uymanın yeterli olmadığı, Tanrı'ya içten yönelişin ve gönülden teslimiyetin esas olduğu sonucuna varmıştır. (Harran, 1983 ; 81) Kurumsallaşan şekilci ibadet anlayışını yadsıyan ve açıkça değersiz bulan, Luther, bu Tanrı'ya içten yönelişin de, Eski Ahit de değil, Yeni Ahit'te açıklanmış olduğuna inanmıştır. (Watson, 1947 ; 106)

Luther ve Calvin'in yaşadığı çağ, yasa kaynağı olarak insan aklının ve halkın iradesinin esas alınmasıyla, Eski Ahit anlayışının bunalıma girdiği ve yok olma eğilimini gösterdiği bir zamandır. Eski emirlerin hükmedici baskısı altında kalan Luther'in Almanya'sı, yasanın insan aklına ve iradesine dayandırılması sürecinde, yeniden takva yoluna girme konusunda çok az ümit besleyerek, çok büyük vicdani ıstıraplar çekmiştir. Calvin'in Cenova'sı

ise, yeni ve daha fazla rağbet bulan anlamıyla Yeni Ahit, kutsal kitaplar içinde ön plana çıkmaya başlamış, Eski Ahit giderek geçerliliğini kaybetmiştir. (Edwards, 1983 ; 165)

Eski Ahit'in uygulanabilirliği konusunda düşülen bunalımla yakından ilgilenildiğinde, kardeş-yabancı ayırımının giderek geçersiz hale gelmesinin ve yönetimle ilgili yasaların ilahi metinlere dayandırılması zorunluluğundan vazgeçilmesinin sonucunda, Eski Ahit yargılarının artık etkisiz kaldığı hemen fark edilir. Reform çağı insanları, Eski Ahit hükümlerinin uygulanmamasının yol açtığı ruhani rahatsızlığın hissedilmesinin, vazgeçmeye dayanan evrensel kardeşliğin ilerletilmesinin sonraya bırakılmasından daha iyi olacağı kanısını edinmiştir. (Harran, 1983 ; 84) Luther'in tefecilikle ilgili tutumunun gelişmesini değerlendirebilmek için; kendi zamanının çalkantılı toplumsal politikalarının temelini karşı takındığı tavrı, tarihsel sıra içinde ekonomik konularla ilgili verdiği beyanlarını, dikkatle irdelemek gerekir. (Oberman, 1980 ; 78)

Her şeyden önce Luther'in çabası bir reformcu olarak, yeni bir imanın kapısını açmak olduğu için; gelenekselleşmiş yorum kalıplarından çıkması ve eskiye göre düşünmenin önünü alması gerekmektedir. (Edwards, 1983 ; 167) Alman ulusuna inanç ve düşünce yönüyle etki etmek gayretinde olduğu için, dinsel bakımdan yeniden canlanış yoluyla yüksek bir gayeye doğru yönlendirebilmek maksadıyla, ulusal ekonominin içinde bulunduğu bunalımlı durumuyula yakından ilgilenmekten kendini uzak tutmanın gerektiğini fark etti. (Harran, 1983 ; 86)

O sıralar Almanya, siyasal sancılar ve toplumsal ayaklanmalar içinde bocalamaktaydı. Fiyat devrimi, toplumun tüm sektörlerinde zarara neden olmuştu. (Harran, 1983 ; 88) Köylüler ve şövalyeler, zaten ayaklanmış haldeydiler. Almanya'nın hemen her yerinde, papalığa bağlı maliyecilerin yaptığı işlemlere karşı çok büyük bir nefret bulunmaktaydı, sokak ortasında girilen faiz çekişmeleri kadar günah affi belgelerinin düzenlenmesi de öfkeye yol açmaktaydı. (Watson, 1947 ; 154) Ticari şirketler dış ticaretle ilgilenir olmuştur. Yükselen tekeli fiyatların baskısı altında kalan ülke bunalımdan bunalıma sürüklenirken, yükselen fiyatlar sınır tanımayan faizleri beraberinde getirmiştir. Böylece, zaten önlenemeyen faize bütünüyle karşı çıkmak yerine, eskiden borçlanmalarda olduğu gibi, yüzde beş ile sınırlı kalan sabit bir faiz oranının uygulanmasında ısrar edilir olmuştur.

Luther'in reformu başlatmak ve yönlendirmek maksadıyla yaptığı duyuruları, tarihsel içeriklerine ve yol açtığı eğilimlere göre, üç bakımdan ele alınabilir. (Edwards, 1983 ; 172) Başlangıçta, Luther, semt kiliselerin günah çıkartma işlevine ve topluluk üzerinde teke tek yüz yüze kurduğu denetim erkine indirilmiş bir darbe olarak gördüğü Roma'nın günah affi belgelerine

karşı çıkmıştır. İkinci olarak, iman yoluyla arınma ilkesini öne sürerek Luther, iki asırlık bir süreç içinde ortaya çıkan her kilise karşıtı mezheple, kişinin doğrudan Tanrıyla yüzleşmesinin gerekliliğini savunan, kilise öğretilerinin vahiy gücünü içerdiği ve Tanrı ile kulu arasında aracılık görevini üstlendiği anlayışını yadsıyan, bireysel yönelişe yol açmıştır. Üçüncü olarak Luther, kilisedeki ayinler yerine Tanrı iradesini insanlar arasında hakim kılmaya daha fazla önem vermesiyle, dünyevi uğraşığı Tanrı iradesinin uygulanmasına ve Tanrı şanının sergilenmesine neden olarak bir Tanrı yolu haline getirmesiyle ; ibadetin kilise duvarlarının dışına çıkmasına ve dünyevileşmesine neden olmuştur. (Oberman, 1980 ; 83)

3. Roma'nın aylık faiz geliri (annuity) Karşısında Luther

Luther'in ilk karşı çıktığı uygulama, Roma'ya ülkelerden giden aidatlar olmuştur. Papalığın Annuity kazançlarına karşı çıkan Luther'in düşünceleri, mesleki uğraşlarına giriştiği ilk yıllardan 1523 yılına kadar sürmektedir. 'Alman Milletinin Asaletiyle İlgili Açık Mektup' (1519) çalışmasında tefecilikle ilgili dolaylı da olsa fikirlerine rastlanılmaktayken; tefecilikle ilgili verdiği iki vaazında (1519-1520) ve 'Ortak Duygularımızın Yazısına Başlangıç' (1523) isimli çalışmasında, konuyla doğrudan ilgilenmiştir. (Kooiman, 1954 ; 84)

Bu dönem boyunca, Luther, Roma kilisesinin ve örgütsel kurumlarının tefecilik işlerine bulaşmış olmalarına karşı çıkmış, ödenilen yıllık tahsisatların (zinskaut) özellikle tefecilik olduğunu belirterek, Alman milletinin sözcülüğünü üstlenmiştir. (Edwards, 1983 ; 32) Günah affı belgelerinin satışıyla bütün Almanya'nın tefecilik yoluyla sömürüldüğünü ve ekonomik kaynaklarının tüketildiğini öne sürmüştür. İnsaniyete aykırı olan ve şeytani bir gaddarlık içinde kardeşliği yok eden tefecilik alışkanlığının; esas olarak Papa tarafından onaylanmış olduğunu, bundan başka Roma'ya bağlı ruhban zümresi tarafından da kanıksandığını iddia etmiştir. (Blayney, 1957 ; 342)

Luther'e göre, Alman milletinin en büyük talihsizliği, kesinlikle, yıllık tahsisatları ödemek (zynsskauf) zorunda bırakılmış olmasıdır. Papalığa ödenen bu yıllık tahsisatlar olmazsa, pek çok insan; ipeğini, kadifesini, altundan yapılmış çok kıymetli ziynet eşyasını, baharatlarını, kendisinin kullanabileceği lüks sayılabilen pek çok eşyasını satmak zorunda kalmayacaktır. (Kooiman, 1954 ; 87) Luther'e göre, bu sistem, bu gidişle, bir yüzyıldan daha fazla hükümünü sürdüremez; Ayrıca, uygulandığı yerlerdeki prenlere, kurumlara, kentlere, asillere; fakirlik, sefalet, acı, ıstırap, dert ve yıkımdan başka hiç bir şey getiremez.

"Bir kaç yüzyıl daha uygulanacak olursa, Almanlar kendi alış verişlerinde kullanabilecekleri tek bir fenik dahi bulamayacaklardır. Birbirlerimizin mülküne saldırmak zorunda kalacağız. Günahkarlıkla bezenmiş bu şeytani sistem, sunduğu bunca serveti gövdesine indiren

papalık tarafından pekiştirilmek istenmekte; böylece Roma, dünyanın dört bir köşesindeki inananlarına zarar ve ızdırap vermektedir. Bundan dolayı, gözlerini açıp da çevresinde olup bitenleri fark edebilen herkesten yalvarıyorum, onlar için dua edip yakarıyorum; kendileri için, çocukları ve varisleri için, bu haksızlığın önüne geçsinler, kapının önünde de durmasın ve içeri dadanarak dertlerini anlatsınlar." (Rupp, 1968 ; 81)

"İmparatorlar, prenlere, lordlar, kentliler, iş güç sahipleri; papanın karşı çıkışına aldırmadan, elinizden gelen ivedilikle bu haksız ödemeyi durdurmanın çarelerini arayın. Papanın haklı ya da haksız bir şekilde kendi tasarrufunda topladığı bunca bağışların, ödemelerin ülke dışına çıkmasına engel olun. Onurlu ve dürüst bir şekilde özel mülkten sağlanan düzenli kira gelirlerinden bir teki bile, yıllık tahsisat şeklinde ödenilen yüz aйдattan çok daha hayırlı ve helaldir." (Edwards, 1983 ; 43)

Yine Luther'e göre, papalığa giden her aidat ve her bağış, tefecilik yoluyla tüm mülkiyeti gasp edilen yirmi servetten çok daha kötüdür ve çok daha feci sonuçlara neden olmaktadır. *"Gerçekten, bu para trafiği dünyaya düşkünlüğün bir işareti ve sembolü olmalıdır, en feci günahkarlık olarak görülmeli, şeytana teslimiyetin ifadesi halini almalıdır. Dünyevi ve ruhani servetler bizi aciz kılmamalı, gereğinden fazla önemsememeliyiz."* (Rupp, 1968 ; 93)

Ödenen bütün aidat ve bağışların hangi gerekçeden dolayı tefecilik sayılması gerektiği konusunda açıklamalarda bulunan Luther, manastır sisteminin dahi bu tefecilik temeli üzerinde kurulduğunu öne sürmüştür. (Edwards, 1983 ; 46) Bağış adı altında Roma'ya giden tüm vergi ve ödemelerin birer tefecilik olarak nitelendirilmesi gerektiği hakkındaki ithamlarında yine de tereddüt içine düşmüş olan Luther; Roma'ya sadakat yemini içmiş bu kimselerin, çok ender olarak, doğal hukuku ve ilahiyatın dayandığı sevgi yasasını ihlal etmeksizin davranabildikleri sonucuna varmıştır. (Oberman, 1980 ; 194)

Gerçekten de, yapılan sözleşmeyle ilgili eleştirisinde, kilise hukukunda ötesine geçmekte, geçmiştenden aktarılan bu uygulamaları tüm şiddetiyle yermektedir. Luther, bütün Almanya'nın yıkımına neden olacak olan bu ödemelerin şimdiden yaptığı tahribatı, tefeciliğin dahi gerçekleştiremeyeceğini iddia etmiştir. En yukarıdaki dünyevi makamlara ve dinsel örgütlere sık sık ziyarette bulunarak, bu haksız uygulamaya artık bir son verilmesini istemiştir. (Rupp, 1968 ; 96) Gerçekten de, ödemelerin durdurulması için, inanan her bir kimsenin kendi gücünü kullanarak, bu haksızlığın önüne geçmesini vaaz etmiştir. Çok uzun zamandan beri, bu yükümlülükleri yerine getirmenin insanların görevi haline getirildiğini belirtmiştir. (Blayney, 1957 ; 347)

Oysa İsa'nın arzusu bu değildir, muhtaç olan kimselere borç vererek ve gereksinimlerini gidermesi için hediyelede bulunarak yardım edilmesi gerekir; Luther'in itirazı, bu yardımın gönüllü bir bağış olma yerine zorunlu

bir ödeme haline getirilmiş olması, kişilerin kendi gelirlerinden kısıntı yapmak durumunda kalmalarıdır. (Oberman, 1980 ; 197) Şart koşulan aidat sözleşmeleriyle ayakta kalmaktansa, kiliselerin ve vakıflarının parasızlık yüzünden yıkılmaları daha iyidir, diye ısrar etmektedir.

Gerçekten de, 1523 yılına gelindiğinde, reformcular, Leiznigli vatandaşlarını uyararak; kilise kurumları tarafından alınmış olan tefeci kazançların iadesi gerçekleşmedikçe ve bu türden haksızlıkların önü alınmadıkça, Tanrı, yönedikleri ortak duyguyu benimsemeyecektir, demekteydiler. (Kooiman, 1954 ; 96) Aidat ödenilmediği için, kamulaştırma adı altında, neredeyse tüm mülkler kilise mülkiyetine geçirilmiştir.

Bu nedenle, manastırların ve vakıflarının, katedralin papazlığına bağladığı tahsisat ve bu tahsisatı sağlayan vakıfların büyük bir kısmı; tefeciliğe dayanmaktadır, (Simon, 1968 ; 174) bütün dünyanın bildiği faizli borcun karşılığıdır ve bir kaç yıl içinde çevresindeki bütün arazileri ve mülkleri yutmuştur. Bu gibi mülklerin her şeyden önce dinsel kurumlardan tamamıyla ayrılması gerekmekte, miskinlik içinde dünyadan kopulduğu bu kurumların atıl kıldığı mülklerden olmaktan kurtulması zorunlu olmaktadır. (Edwards, 1983 ; 54)

Kilise mülkiyetinin ve vakıflarının sahip olduğu mülklerinin bir diğer kaynağının da, ölüm anında çıkarılan günahın etkisiyle yapılan bağışların oluşturmuş olması, ayrıca bir utanç konusudur. (Blayney, 1957 ; 357) Vakıflar ve bağışlar yoluyla artan bu mülkler faizcilikle beslenmekte, kelimenin tam anlamıyla tefecilik üzerine dayanmaktadır. Ödenilen bu yıllık tahsisatlar, faizciliğin kaynağı halini almıştır.

Kutsal kitaptaki '*ulusların servetiyle beslenecek, zenginlikleriyle övüneceksiniz; utanç yerine iki kat onur bulacaksınız, aşağılanma yerine payınızla sevineceksiniz, böylece ülkenizde iki kat mülk edineceksiniz, sevinciniz sonsuz olacak*' (Kutsal Kitap, 2004 ; 317) ifadesine rağmen, tefeci kazançların iadesine yeltenilmemiş, kişilerin ödediği faiz borçları silinmemiş, bu hal içinde en büyük mülk sahibi olunarak ortak ruhani duygunun pekiştirilmesi beklenmiştir.

Bir kimsenin ödemek zorunda bırakıldığı bu faizler dolayısıyla zarara uğramasının ve felaketlere düşmesinin önü alındığı takdirde, mülküne yeniden kavuşması gerçek olduğunda; mutluluk içinde ortak ruhani duyguları edinmesi de hayal olmayacaktır. İbadet ile kazancın birleştiği yerde, şeytani kötülüklerin önü alınamayacaktır. (Simon, 1968 ; 182) Luther'e göre, ibadetten kazanç sağlanması konusu, imparatorların ve kralların, prenslerin ve lordların, kısacası bu yükümlülük altına girerek borçlandırılan herkesin dikkat etmesi gereken en acil sorunlardan birisi haline gelmiştir. (Edwards, 1983 ; 67)

Luther, alacaklarına şahin kesilen kilisenin bu tavrının, Yeni Ahitte sözü edilen karşılıksız sevgi ve bağışlayıcılık anlayışıyla kesinlikle uyuşmamakta olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. (Oberman, 1980 ; 195)

Luther, 1523 yılına kadar süren, tefeciliğe karşı yürüttüğü fikir mücadelesinin bu ilk dönemi boyunca, İsa'nın ekonomik faaliyetlerle ilgili olan öğretilerinden çok büyük ölçüde yararlanmıştı. Orta çağın kilise hukukçularını, Tanrı'nın emirlerini bırakarak, kendi yorum ve tavsiyeleriyle bunları bambaşka biçime dönüştürmüş olmakla suçlamıştır. (Edwards, 1983 ; 74)

Dünyevi mallar ve kazançlarla ilgili olarak, dinin takip edeceği üç emrin bulunduğunu, Kutsal Kitaptan alıntıda bulunarak açıklamıştır. Bunlardan ilki, '*göze göz, dişe diş dendiğini duydunuz, ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin; sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyeniyi geri çevirmeyin; başkalarının suçlarını bağışlarsanız, göksel Babanız da sizin suçlarınızı bağışlar; ama başkalarının suçlarını bağışlamazsanız, Babanız da sizin suçlarınızı bağışlamaz*' (Kutsal Kitap, 2004, 428) ifadesinde açıkça bildirilen, zor kullanarak veya baskı altında tutarak zorla almanın, kalkamayacağı borcun altına sürükleyerek elinden almanın haksızlığıyla ilgilidir.

Alacaktan vazgeçilmesi, suçun bağışlanması, istenilen mülk veya servetten özveride bulunulması; İsa'nın, kendisine inananların titizlikle yerine getirilmesini beklediği talepleridir. (Blayney, 1957 ; 98) Dindarları yerine getirmede yükümlü kılan iki zorunluluktan birincisi gereksinim içinde bulunan kimselere karşılığını beklemezsizin hesapsızca dağıtılmasını, ikincisi ise ana paranın geri iade edilmesini hiç ümit dahi etmezsizin borç verilmesini kapsamaktadır. Borcun kendisinin dahi iade edilmesini ummaksızın para verilmesi, Luther'e göre, Eski Ahit'de Musevilere Tanrı tarafından emredilmişti. İşte bu noktada reformcular, kardeş olan ve olmayan ayrımıyla yüz yüze gelmişlerdi. (Oberman, 1980 ; 216)

Tesniye'nin yirmi üçüncü bölümü Rab'in cemaatine kimlerin giremeyeceğini açıklıkla bildirmiş (23:8) ve komşuluk haklarını açıklamıştır. Özellikle, '*yabancıya faizli ödünç verebilirsiniz; fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin*' ifadesiyle, kardeşler arası faiz ödenmesini haram kılmıştır. Yine, '*her yedi yılın sonunda size borçlu olanları bağışlayacaksınız, her alacaklı komşusunun borcunu bağışlayacak, sende fakir olmayacaktır*' ifadesiyle, borçların her yedi yılda bir silinmesini emretmiştir.

Luther, özellikle, '*geri alacağınızı umduğunuz kişilere ödünç verirsiniz, bu size ne övgü kazandırır; siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiç bir karşılık beklemeden ödünç verin*' (Kutsal Kitap, 2004 ; 47) ifadelerini sürekli şekilde vurguladıktan sonra; inananlar için, arkadaşlar, kardeşler, yabancılar ve düşmanlar gibi bir ayrımın kesinlikle olmadığını açıklamıştır :

"İsa'nın nazarındaki dürüstlüğü, yine kendi sözlerinden anlamaya çalışacak olursak, karşılıklı olmaksızın dağıtmayı anlatmamaktadır, karşılık mutlaka misli misli alınacaktır, fakat borcun bedeli olarak değil, borçludan da değil, yalnızca Tanrı'dan alınacaktır. İsa, yalnızca arkadaşlara, zenginlere, itibarlı olanlara ve

geri alma garantisini sunanlara borç verilmemesini; bunlardan daha çok, muhtaçlık içinde buldukları için geri ödeme güçleri kalmamış kimselere ödünç verilmesini emretmektedir. Çünkü ödeme kudretinde olanlara verilen her borç, geriye fazlasıyla geri dönmektedir; borçla birlikte pek çok fazla yararlar, geri ödenmektedir.

Tanrı'dan karşılığı umularak verilen borçta ise, parayı alan kimsenin geri ödeme gücü yoktur; bu borç muhtaçlara ve hatta düşmanlara verilmiştir; geri ödemeleri de hiç beklenmemektedir. Bundan dolayı da, kilise hukukçularının ,yukarıda sözü edilen karşılığını almama halini bir kenara bırakarak, verilen borcun geri ödenmesini istemelerindeki öğretisi, anlamını kaybetmiştir. Yine, borçlanmayla ilgili kestikleri ahkam dürüstlük içinde irdelenecek olursa, bizlerin düşmanlara ya da muhtaçlık içinde bulunanlara borç verilmemesi gerektiğinin tavsiye edildiği sonucu çıkarılabilir. Oysa, herkese, geri ödemesini beklemeksizin ödünç verilmesi emredilmiştir. Bu, dikkat edilmesi gereken bir konudur.” (Blayney, 1957 ; 102)

4. Ödemede Eşitlik İlkesi Kapsamında Luther'in Faiz Karşıtlığı

M.Luther'in, tefeciliğe karşı giriştiği mücadelesinin 1523 yılının yazından başlayıp, 1523 yılının kışında kapanan köylü ayaklanmalarına kadar sürmektedir. 1523 ile 1525 yılları arasında yaşanan fırtınalı gelişmeler boyunca Luther, başlangıçta üzerinde durduğu konuların daha da detayına girecek şekilde, farklı alanlarla ilgilenmiştir. (Simon, 1968 ; 83) Görevinin ilk aşamasında, yabancı hakimiyetine karşı galeyana getirdiği ulusal inanç ruhunu aktarmaya çalışan Luther'in programı; ulusal kapsamda ön plana çıkardığı kardeşlik sevgisini, kutsal kitaptaki emirlerin ışığında, toplumun yeniden ve çarpıcı biçimde örgütlenmesi vaadini, içermekteydi. (Kooiman, 1954 ; 162)

Luther, 1525 yılının sonuna gelindiğinde, bölgesel prenslerin ve yıllık tahsisat peşinde koşan alacaklıların birbirleriyle dost ve müttefik bir hale geldiklerini fark etmiştir; topluma hakim olmak isteyen bu zümrelerin daha alt sınıflar üzerindeki talepleri ve radikal vaazcı liderlere yaptıkları tesirler, belleğinde silinmez izleri bırakmıştır. (Kooiman, 1954 ; 164) Karar verme anı gelip çattığında, Luther, yeni Kudüs'le ilgili olarak düşlediği hayali önsezilerden tam bir geri dönüş yapmak zorunda kalmıştır. Şiddetli şekilde ortaya çıkan 1525 yılının felaketli ve sarsıntılı olayları, ister istemez Luther'i, bireylerin olduğu kadar idarelerin de Musa yasasında ve Yeni Ahit ruhunda vurgulanan faiz yasağına daima uymaları gerektiğini içeren radikal istemlere karşı sağlam ve tutarlı görüşleri açıklamaya mecbur kalmıştır. (Blayney, 1957 ; 286) Reformcu olarak tanındığı ilk yıllarda Luther, tefecilik konusuyla ilgili büyük bir merak beslemiştir. Birbiri peşi sıra giden risalelerinde aksettirdiği Yeni Ahit özü, özellikle de 1519-1520 yıllarındaki tefecilikle ilgili iki vaazı; faizden büyük

zarar gören ve tüm mülkü ile servetini yitirir bir noktaya gelmiş bulunan borçlu kimseler için, bir ümit ışığı gibi gelmiştir. (Kooiman, 1954 ; 166)

Müridi olduğunu açıkça belirtenlerin çoğu, Luther'in, tefeciliğe izin veren medeni hukukunun veya kilise yasalarının benimsenmesi yönünde kesinlikle bir eğilim göstermediğini, kutsal kitapta inanan kimseden beklenen emre itaat halini harfi harfine yaşamasında ısrar ettiğini öne sürmüşlerdir. Yine bazıları, Luther'in, borçlanmada kullanılan ve faiz ödemelerini gizleyen sözleşmelerin bağitlanmasına kesinlikle karşı çıktığını, belirtmişlerdir. (Blayney, 1957 ; 288) Luther, bu türden sözleşmelerin, dinsel temellerle uygunluk taşıdığına ve hatta din adına bile düzenlenir olduğuna asla önem vermemekteydi. (Rupp, 1968 ; 227) Tam tersine, bu gibi günahkarlıkların dinsel bir kisve içinde yürütülmekte olmasını; dinde zorunlu gördüğü köktenci bir reformu engellemek şöyle dursun, buna yönlendirici bir ortamı hazırladığı kanısına sahipti.

Alınan borca eşit ödemede bulunulması konusunda ısrar eden reformistler, ne kadar baskı altında kalırsa kalınsın, hiç şiddete başvurmaksızın; borçların faiz ödenmesine karşı çıkmalarını, alınmak istenilen bu fazla bedelin bildirilmesini belirtmişlerdir. (Blayney, 1957 ; 291) Luther'in düzen karşıtı taraftarları, vaazlarından çok güçlü fikirler edinmişlerdi. Luther'in bu vaazlarında, Musa'nın ve Yeni Ahdin sosyal konularla ilgili öğretilerini o günün koşullarına uyarlama girişiminde bulunulmasında ısrar etmesi, taraftarlarına büyük güç kazandırmıştır. (Simon, 1968 ; 93) Her şeye rağmen, Luther, on altıncı asrın dindarlarını, özellikle de kurban, sünnet, kısas, taşlama ve boşanma gibi Musa tarafından bildirilen ve uygulanan Tanrı buyruklarına bağlı tutulamayacağını, Musevilerin nikah ve cenaze gibi kurumsal ayinlerindeki koşul ile şekillerinin kesinlikle benimsenilemeyeceğini, sürekli yinelemiştir. (Rupp, 1968 ; 228)

Bu arada 1525 yılı içinde J.Calvin'e yazdığı özel mektuplarında, klasik ifadesini bulan önermeleriyle kendi fikrini şekillendirmeye çalışmıştır. (Blayney, 1957 ; 294) Luther'e göre, elli yılda bir gerçekleşen mülklerin ilk sahiplerine dönüşü gerçekleştirilemese dahi, yedi yılda bir de olsa bütün borçların silinmesi ve kölelik bağının son bulmuş olması gibi bir Tanrı buyruğunun Avrupa'da yasallaştırılmasının yararlı olacağı kesindi. (Simon, 1968 ; 97)

Bir süre sonra Luther, borçların silinmesinin yasallaştırılmasını pek mümkün görmediği gibi; dindar bir kimsenin kendi istediği bir kimseye parasını borç vermeye hakkı olduğu gibi bunu geri almaya da hakkının bulunduğunu da öne sürmüş, borçlunun borcunu ödemesinin gerekliliğinin Yeni Ahdin en doğru anlamından çıkartılabileceğini belirtmiştir. (Preus, 1974 ; 18) Yalnızca Yeni Ahdin değil, fakat bununla birlikte içinde bulunan ekonomik ortamın ve kamu yararı ile beklentisinin çok büyük önem taşıdığını belirten

Luther, faiz karşılığı borçların düzenlenmesinde bu gibi etmenlerin dikkate alınmasının gerektiğini vurgulamıştır. (Bornkamm, 1983 ; 159)

Luther, Sebt yıllarının tefeciliğin ve köleliğin yasal yoldan önünün kesildiğini, yubil yılı uygulamasıyla da zenginliklerin belirli kişilerin elinde toplanmasının engellendiğini kabul etmiş olsa dahi; tıpkı, Yeni Ahd'in ruhunu oluşturan '*geri almayı ümit etmeksizin ödünç verin*' (Kutsal Kitap, 2004 ; 27) sözü gibi, yaşadığı çağ Avrupa'sında asla uygulanamayacağını farkındadır. Protestan vaizler, fakire verilecek veya tüketim maddesinde kullanılacak borç para, ile, zengine verilecek ve iş alanına yatırılarak yüksek kazançlara neden olacak kredi arasında bir ayırım yapmanın gerekliliğini kabul eder gözükmüşlerdir. (Bornkamm, 1983 ; 164)

Luther, 1525 yılında devrimin patlak vermesinden sonraki yaklaşık beş sene içinde, faiz ve tefecilik hakkında çok az şey söylemiştir. (Kooiman, 1954 ; 247) Ancak, şiddetli ekonomik krizin tam ortasına gelindiğinde, özellikle de 1529 yazında, eleştirilerini yoğunlaştırmıştır. Tefecilere, bunların prensler içindeki hamilerine ve efendilerine karşı sürdürdüğü mücadelesinde dinsel eleştirinin dozunu aniden yükseltmiştir. Fakat daha sonra ekonomik sıkıntıların hafiflediği bir ortamda eleştirilerini uyarı tarzına dönüştürmüştür. Özellikle de, Yeni Ahitte bildirilen bir meseldeki '*bana iki talant verdin, ben de iki talant daha kazandım diyen hizmetçiye; efendisi, aferin iyi ve sadık hizmetçi, sen az şeyde sadık oldun, seni çok şeyler üzerine koyacağım, efendinin şenliğine gir*' (Kutsal Kitap , 2004 ; 39) ifadesini bir vaazında temel alan Luther; '*kötü ve tembel hizmetçi, paramı bankacılara vermen gerekti, gelince malımı faiziyle geri alırdım*' (Kutsal Kitap , 2004 ; 68) sözünü de dikkate alacaktır. Faiz ile tefecilik arasında bir ayırım yapmamış olsa da, Luther, paranın iş faaliyetinde kullanılabileceği ihtimalini artık dikkate almakta, giderek daha fazla tefecilikteki aşırılıkları gözler önüne sermektedir. (Bornkamm, 1983 ; 195)

Daha sonra 1540 yılının Ocak ayında bir dizi mektup yayınlamış, etkili hitabet gücünün kelimelerini kullanarak İsa'nın son akşam yemeğindeki konuşmasını yorumlamıştır. Luther'in 1525 yılından önceki düşünsel çalışmaları, içerikli kuramsal açıklamalarda bulunan kitap yazmak yerine, gündemdeki sorunlarla ilgili vaazlar vererek insanlara ulaşmak şeklinde olduğu için; anlamdan çok, konuşma sanatını ilgilendirmektedir. (Kooiman, 1954 ; 256)

Oysa, 1540 yılına gelindiğinde, tefeciliğin bütün çeşitlerini ve dayandığı sözleşme türlerini tamamıyla ortadan kaldırması için bel bağladığı prenslerin, faize karşı savaşında gönüllü oldukları hakkında çok az güven duymaya başlayınca, hayal kırıklığına uğramış, kişileri sözle etkilemek yerine kuramsal açıklamalarda bulunma gereğini hissetmiştir. (Rupp, 1968 ; 254)

Protestan vaizlerin faizciliğe karşı şiddetli mücadeleleri sırasında en azından kendi kilise üyeleri

içinde paradan nefret etme üzerine odaklanmış zenginlik karşıtı bir eğilim içine girerek; evrensel kilise otoritesi karşısına çıkardıkları kitaba bağlılık anlayışının sonucunda dinsel kaynaklara yöneldikleri, kutsal metinlerin tamamına yeni bir yorum getirerek tefeciliğe karşı kullanmak istedikleri, gizli saklı bir gerçek değildir. (Kooiman, 1954 ; 257)

Protestan vaizler, özellikle de Yeni Ahdi yorumlarken, kendi tutucu işlevlerini yerine getirme azmini taşımaktadırlar. (Herndon, 1970 ; 43) Hiç durmaksızın öğretmeye çalıştıkları konular arasında, ister arkadaşlar arasında gerçekleşsin isterse de düşmanlık hisleri altında borçlunun tüm iyeliğini gasp etme emeliyle bağtansın, iki kişi arasında belirlenen tüm borçlanma sözleşmelerinin; haksız bir kazanç temeli üzerine kurulduğu, bu nedenle de bu gibi anlaşmaların tamamının doğal nedeni, ilahi hukuka her yönüyle aykırı bulunduğu vurgusu bulunmaktaydı. (Rupp, 1968 ; 256)

Tefecilikte ısrar eden hayasız ve aç gözlü günahkarların, aşai rabbani ayinine katkısı, günahlarının bağışlanması, kutsal ayinle cenazesinin defnedilmesi reddedilmelidir. (Kooiman, 1954 ; 259) Oysa Luther, tefecilik borçlanması dışında, diğer otorite temsilcilerinin güç kullanarak kişilerin mülklerinin gasp edildiği gerçeğine hiç değinmemiştir. Vaizler, tefeciliğe engel olucu özellikleri taşıyan kurnazlıkla hazırlanmış yasal düzenlemeler içinde mülk gasplarına yol açan haksızlıklarla ilgili olarak ayrıntılara inmemişlerdir. (Bornkamm, 1983 ; 201)

Vaizler, yalnızca Yeni Ahit vasıtasıyla Tanrı'ya ulaşmak istedikleri için, tefeciliğin açıkça Tanrı iradesine aykırı olduğunu bildirmek azmiyle davranmışlar; günlük yaşamın iyi ve arzulanır temellerini ön plana çıkartmışlar, belirsizlik içeren rastlantısal olaylara kapılmamasını tavsiye etmişler; haksız kazanç ve haram üzerinde, yargıçlar ile prenslerin çok duyarlı davranarak, bireysel vicdanın uyanık tutulmasını istemişlerdir. (Herndon, 1970 ; 47) Vaizler, özellikle tefecilikle sınırlı kıldıkları haksız kazanç üzerine yoğunlaştırdıkları saldırılarında, maksatsızlık anlamına gelen bilinçsizliklere kapılmamışlardır. (Preus, 1974 ; 22) Diğer taraftan, atalarından kalan küçük birikimlerini tüccarlara vererek, ana paranın yatırımlarda kullanılması süresince düzenli yıllık gelir alan, kendi başlarına bu parayı işletebilmeye gücünde olmayan yaşlıların, yetimlerin ve diğer sayısız kimselerin bu özel durumlarına saygıyla yaklaşmışlardır. (Bornkamm, 1983 ; 204)

Hazır paraları tüketerek düşkün bir kimse haline gelmektense, bunu işletecek kimselere emanet ederek kazançtan bir pay alma güvencesinin tanınması, reformistlerin dinsel vicdanlarına aykırı gelmemiştir. (Herndon, 1970 ; 49) Üstelik, alacaklı kimsenin talep ettiği yüzde beş ya da altılık bir kazançtan pay istemi; zorbalıkla borç yükleyen ve borçlu muhatabının iyeliğini gasp eden kişinin haram kazancıyla, bir tutulmamaktadır. Diğer taraftan, ürününü pazara çıkartmayıp deposunda

istif eden, böylece neden olduğu fiyatların aşırı yükselmesinin gerçekleşmesini beklemeye koyulan haram kazanç sahipleri, ile, fakir ve iş göremeyen kimselere verdikleri faizli borçlar yoluyla çaresiz insanların mülklerine konan günahkarlar; yol açtıkları yüksek enflasyonla halkın geçim gücünü daha da ağırlaştırmaktadır. (Herndon, 1970 ; 56)

İşte bu günahkarları, bunlara papalar da dahi olmak üzere kendileri bir iş kurma olanak ile becerisine sahip bulunmayan pek çok küçük tasarruf sahibinin birikimlerini, teşebbüse katıp işleterek ve onlara güvenli gelir sunan zengin borçlulardan ve fakir alacaklılardan ayrı tutmak gerektiği, kanaatine varılmıştır. (Bornkamm, 1983 ; 389) İşin kârlılığına göre, alacaklılar arasından bir kısmı yüzde altmışlara kadar varabilen kazanç payı isteminde bulunmakta; diğerleri ise, özellikle de yüksek birikimlerini ticari işlere yatıran prensler, gezici ticari etkinliklerden edinilen tutara göre çok daha aşırı kazanç paylarını garanti eden anlaşmalara girişmektedirler. (Herndon, 1970 ; 59) Bağıtlanan bu faiz anlaşmalarıyla ilgili olarak Luther, ticari etkinliğinde kullanması halinde ve borçlu zengin iş adamının da rızası olması koşuluyla, karadaki işlerin güvenliği sınırlarında, yüzde sekizlik faiz ödemesinin uygun olduğu sonucuna varmıştır.

Borçlanmalarda yüzde beşlik faizi hoş gören bir anlayış, kilisenin hiyerarşik otoritesi yerine kutsal kitaba bağlılık duygusunu geliştirmek isteyen Alman reformistleri arasında taraftar bulmuş olsa da, hepsi tarafından benimsenmiş bir görüş değildir. (Herndon, 1970 ; 114) Luther, vaazlarda gereğinden fazlasıyla kendi sözlerinin harfi harfine yorumlanmasını vaizlerinden ısrarla istemiş, ancak dinleyicilerinin ilgisizliğiyle ve hatta olumsuz tepkisiyle karşılaşmaları halinde açıklayıcı olmaları gerektiği konusunda vaizlerini sürekli olarak uyarmıştır. Arada sırada da olsa eleştirilerinde katılaştan Luther, tefecilere karşı orta çağdan kalma cezai yöntemlerin en şiddetli bir şekilde kullanmasını dahi isteyerek, istifçiler ve tefeciler üzerinde dehşet salmaları için vaizlerini yönlendirmekten geri kalmamış; yargıçların ve prenslerin tefeci ve istifçilerin servetlerine el koymaları sırasında, bireysel vicdanı uyandırmaları konusunda dikkatli olmalarını tavsiye etmiştir. (Bornkamm, 1983 ; 390)

Luther'in bu gibi öğüt verici sözleri, asrın ilk yarısında, özellikle de 1540 yılında tefecilikle ilgili olarak patlak veren çeşitli bunalımlar dikkate alınarak yorumlanabilir. (Herndon, 1970 ; 115) Rosenburg'lu beş vaiz, 1587 yılında, taraflar arasında bağıtlanan borçlanma sözleşmelerindeki yüzde beşlik bir faizin dinen geçerliliğini öne sürdükleri için, protestan sulh yargıçları tarafından görevine son verildiği gibi kentten de çıkarılma kararı alınmıştır. Almanya'da 1523-1525 yılları arasında, Eski Ahit'le ilgili gergin tartışmalar çıkmıştır. (Bornkamm, 1983 ; 393)

Eski Ahit yazımındaki ve orta çağın evrensel kıldığı kardeşlik idealinden hareket ederek bütünüyle

değerlendirme gayretine girişen Luther; özellikle de bu kardeşlik duygusu, kendi ekonomik düşüncesini oluşturmaya koyulduğu ve önemli açıklamalara yeltendiği dönemin ortasında çok etkili olmuştur. (Forell, 1969 ; 27) Eski Ahit'deki ulus kardeşliğini bir inanç kardeşliğine dönüştürme yolundaki eylemleri ve yazıları, bu yıllarda, bütün şiddetiyle ve baskısıyla her yana yayılmıştır. Bu iki mücadele yılında, yeltendiği her eylem, maksadıyla çelişir gibi görünmüştür. (Herndon, 1970 ; 119) Özel mektuplarında ısrar ettiği fikirleri, ile, halka verdiği vaazları arasında bile kesin çelişkiler belirlenmiştir.

Zaman zaman Luther, taciz altında kalmış siyasi liderin maksadından kopan ve zıt niyetler içine giren hallerine de üstlenmiştir. Bir taraftan, Musa yasasına benzer bir hukukun uygulanması için prenslere başvurmuş olmakla, çok ciddi bir eğilim içine girmiştir. Diğer taraftan da, yeni Kudüs için çağrılan radikal vaizlerin hareketlerini engellemiştir. (Bornkamm, 1983 ; 522) Tefecilikle ilgili sorun kapsamında Musa karşıtı bir tavır içinde olduğuna tanıklık eden en önemli belgeler, Johann Friedrich'in araştırmalarına yanıt verdiği mektup, ile, Danzig kent üyesine yazdığı mektuplardır. (Herndon, 1970 ; 134)

Gerçekten de bu belgelerin her ikisinde de, Luther, faiz karşılığı borçlanmayla ilgili olarak hukukun iddialarına karşıt bir şekilde, özel vicdan sahalalarının genişletilmesi gerektiğini açıklıkla ifade etmiştir. (Forell, 1969 ; 30) Bu maksatla prenslere, yükümlülükleri altında ezilmekte olan borçluların tarafını tutması gerektiğini tavsiye etmiş, adaletsiz bir şekilde faiz alarak kazanç sağlayan ve mülk edinen kimselere vicdani merhamet duygusunun uyandırılmasını istemiştir. Bunlara belirtmiş olmasına karşın, yüzde dört ya da yüzde beşi geçmeyen faiz yükünün borçlunun aldığı parayla kazanç sağlaması halinde, kesinlikle adaletsiz olarak nitelendirilemeyeceğini de ilave ederek vurgulamıştır. (Bornkamm, 1983 ; 524)

Danzig belediye encümen üyesine yazdığı bir mektupta vahiy dininin bakış açısına göre davranılmasında ısrar etmiş, kazanç sağlayan borç para üzerinden, belirli sınırları aşmayan faizi almaya herkesin hakkı olduğunu savunmuştur. (Forell, 1969 ; 44) Tefeciliğin düzenlenmesinde en uygun ölçütün, borçlanılan parayla ne yapıldığı ve kimin tarafından alındığı sorusuyla birlikte; eşitlik ve tarafların konumlarının dikkate alınmasıyla belirlenebileceğini belirtmiştir. (Bornkamm, 1983 ; 527) Luther, 1525 yılının Eylül ayında, Erfurt isyancılarının istemlerini reddetmiş, ödenilen faiz tutarlarının borçlanılan ana paradan düşülmesi muhakemesini asla doğru bulmamıştır. Alay edici bir üslupla, verdiği borçla yatırıma aktarmak için parasının olması halinde, böyle koşullar altında sıradan bir Erfurt vatandaşı gibi kesinlikle davranamayacağını, kazançtan kendisine ayrılan parayla da övünülebileceğini

söylemiştir. (Forell, 1969 ; 49)

Kilisenin hiyerarşik otoritesi yerine kutsal kitaba bağlılık duygusunu geliştirmek Alman reformistleri arasında, borçlanarak yüzde beşlik faizi hoş gören bir anlayış, hepsi tarafından benimsenmiş değildir. Ayrıca, Eski Ahit'deki bazı ifadeler, kulluğu ulus bilinci sınırları içinde ön koşullu ve ayrıcalıklı kılması nedeniyle, tartışmalara da neden olmuştur. Luther'e göre, dünya haram kazanç ve günahkarlığa cezbedici bir özellik taşıırken, yöneticinin elinde tuttuğu Tanrı'nın kılıcının keskin ve şiddetli olması gerekmektedir. (Forell, 1969 ; 53)

Luther'le ilgili olarak yapılan modern tartışmalarda, otoriter katolik kilise hukukçuların bile hoşgörüsüyle yaklaştıkları teşebbüs biçimlerinden bazısına karşı tutucu bir engelleyle direndiği, kesinlik kazanmıştır. (Rupp, 1968 ; 281) Gerçekten de 1524 yılının Haziran ayında, Luther; yabancılarla kurulan ticaret bağına, uluslar arası ticaret şirketlerine, tekellere ve Augsburg bankerlerine karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir. Toplumsal olayları sorgulamaya başlamasının ilk dönemlerinde 1524 yılında, 1519-1520 yıllarındaki 'Tefecilik Hakkında Vaazlar' isimli broşüründeki tutumundan daha sert bir karşı koyuşla köktenci direniş sergilemiştir. Luther'in 1524 yılında yaptığı çalışmalarında dünyevilik taşımayan fikirleri öne çıkmış, daha önceki düşüncelerini bastırıcı bir tutum güçlenmiştir. (Bornkamm, 1983 ; 532)

Dünyevi mülkler ve uğraşlarla ilgili olarak Tanrı yolunu betimlemede vurguladığı formülasyonları sürekli vurgulamasına karşın Luther'in, kendi üstün ahlaki duygularını kavramsallaştırarak meşru zemine taşınmasında, her vesileyle haksız kazanç ve haram yollara karşı uyanık kalmasında ısrar etmiştir. (Rupp, 1968 ; 283) Dindarlığın yaşama tarzını üç yönlü şekilde ele almış, eylem için uygun tasarımda bulunmamışsa da, ideal saydığı standart bir ölçüte ulaşmayı denemiştir.

Ütopist toplumsal reformcularının gelecek betimleriyle duygusal uyum göstermeksizin, dökülecek kanın ve kana susamış gaddarlığın, hükümdarın kılıcı ve gücü olduğunu belirtmiş olmasına karşın, Yeni Ahdin de tek başına bu dünyadaki barışı garanti altına alabileceğini vurgulamıştır. (Forell, 1969 ; 61) Eisenach bunalımıyla ilgili olarak da, şunları yazmıştır.

"Daima söylediğim gibi, takva yolcuları, bu dünyanın ender kimseleridir. Nitekim, yaşanan bu dünya, katı bir şekilde kuralların uygulanmasını zorunlu kılmakta; hırsızlığa, yağmaya ve tecavüzlere karşı kesin tavrını takınmış güçlü ve çetin dünyevi hükümetlerin karşı konulamayan erklerine gereksinim duyulmakta; haksızlığın ve haram kazancın kökünün kazındığı bir dönemin hakim kılınmasıyla, fazla fiyatın istenmediği, ne kadar borç alınmışsa o kadarının geri ödediği bir anlayışın benimsenmesini şart koşmaktadır.

Gerçek bir inanan, değil faiz taksitlerini zorla almayı veya borcunu hacizli satış yoluyla geri tahsil etmeyi; ana parayı dahi istemeyen, geri alma ümidini taşımaksızın

ödünc vermede ısrar eden bir kimseyi ifade etmektedir. Dünyanın bir çöle dönüşmemesi, insanların mahvolması yerine barış içinde kardeşçe yaşayabilmesi, ticaret ile toplumun bütünüyle tahrip olmaması için; böyle bir özveriyle sevgi anlayışının bulunması gerekmektedir.

Şayet bu yüce anlayışa sahip olan insanlar, dünyanın yönetimini Yeni Ahdin ruhuna göre ele geçirmiş olurlarsa; günahkarlık ve kötülük hükmünü sürdüremeyecek, iyiliğe karşı giriştiği mücadelesinde üstünlük sağlamayacaktır. Yasaların uygulanmasıyla, gücün kullanılmasıyla, gerekli olanın yerine getirilmesiyle; düzenin sağlanması uğruna çektirilen acılar haklılık kazanacaktır.

O halde yolları açık tutulacak kentlerde barışı sağlayalım, bulunduğumuz her yerde yasaların hakim kılınmasında ısrar edelim. Bundan sonra da Paul'ün Romalılara yazdığı mektubundaki, 'herkes, baştaki yönetime bağlı olsun, çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur; var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur; bu nedenle yönetime karşı direnen Tanrı buyruğuna karşı gelmiş olur; karşı gelenler yargılanır; iyilik edenler değil kötülük edenler yöneticilerden korkmalıdır; yönetimden korkmamak istiyorsan iyi olanı yap yönetimin övgüsünü kazanırsın, çünkü yönetim senin iyiliğin için Tanrı'ya hizmet etmektedir; ama kötü olanı yaparsan kork, yönetim kılıcı boş yere taşımıyor, kötülük yapanın üzerine Tanrı'nın gazabını salan oç alıcı olarak Tanrı'ya hizmet ediyor; bunun için, yalnız Tanrı gazabı nedeniyle değil, vicdan nedeniyle de yönetime bağlı olmak gerekir" (Rupp, 1968 ; 287)

Luther'in bu sözlerinin anlattığı gibi; günahkar kötülere ve suçlu isyankârlara karşı şiddetli ve kanlı bir şekilde sindirilmesine ve yok edilmesine izin verilmelidir. (Forell, 1969 ; 68) Tanrı'nın istek ve iradesi, inançlı olmayanların daima denetim altında tutulması yönünde olduğu için; bunların hataya düşerek diğer kişilere zarar vermeleri önlenmeli, en azından cezasız kalarak kamuoyunda 'herkesin yaptığı kendi yanına kâr kalmaktadır' şeklindeki bir ön yargının yıkılması gerekmektedir. Hiç bir kimsenin, dünyanın kansız da yönetebileceği gibi bir düşünceye kapılmasına da meydan verilmemelidir. Kötülük ve günahkarlık bu dünyanın içinde kaldığı müddetçe, hükümdarın kılıcı kanlı ve keskin kalacaktır. (Rupp, 1968 ; 294)

Dünya kötülüğe ve günahkarlığa karşı hevesle doluyken; Tanrı'nın kanlı kılıcı, mağdurların ve çaresizlerin öcünü aldığı için günahkarların boynunda sallanmalıdır. (Crossley, 1974 ; 11) Luther, alacaklının esas niyetinin, parasını işleten borçludan parasını geri istemek olmadığı gibi, karşılığını almayı ummaksızın borç verme esasının da artık bulunmadığını vurguladıktan sonra; haksızlığa uğrayanların zararlarını karşılamak gayesiyle, yasanın uygulandığı mahkemelere gitmesini, doğru bulmuştur. (Bornkamm, 1983 ; 538)

5. Faiz Karşıtlığında Luther'in Çağdaşları

Luther'in 1524 ile 1525 yılları arasında giriştiği mücadelelerine ve düşüncelerine şöyle bir bakan kişide,

kutsal kitaptaki metinlerin önemle hükmü üzerinde odaklanmış görüşlerinde, verilen borçtan kaynaklanan kazançtan alacaklıya da bir pay verilmesini hoş görmüş olmasıyla, üstlenilen yükümlülüklerin hafifletildiği kanısı uyanmaktadır. (Pelikan, 1968 ; 72)

‘Tesniye Notları’ ismini taşıyan çalışmada, Sebt senesi ve Yubil özgürlük yılı kurtarmalarının; eşitliği sağlayan ve haksızlığa son verdiren en mükemmel hukuk örneğini gerçekleştirdiğinden söz etmiştir. (Crossley, 1974 ; 32) Borçların silinmesini ve kölelerin de aileleriyle birlikte serbest bırakılmasını emreden bu yasa, Avrupa’da uygulanmış olsaydı, Luther’e göre, dünyanın yöneticileri yasal iş ve dağılımını ebediyen günahtan kurtarmış olacaktı. (Pelikan, 1968 ; 73)

Mahkemeler, borçlar, alacaklar, icra takipleri, eylemler, akitler belirli zaman aralıkları için sona ermiş olacak, mağdurlara ve düşkünlere kurtuluş kapısı açılacak, borç yükü altında ezilen kişiler Sebt ve Yubil günleriyle felaketlerden kurtulmuş olacaktı. Üstelik insanlar, çok daha büyük miktarda borç para verirken daha dikkatli olacak, yedinci yıl gelmeden önce geri almanın yollarını arayacaktır. (Bornkamm, 1983 ; 541) Savurganlar ile müflisler, Sebt ve Yubil yıllarındaki kurtuluşlarını fırsat bilerek borçlarını başkalarına yamayabilecekler, başkaları tarafından meşakkatle biriktirilen paraları kendi akıl almaz harcamalarına aktaracaklardır. (Crossley, 1974 ; 39)

Şiddetin arttığı böyle bir ortam, nebilerin bilgeliliğinden, kutsal metinlerin de Tanrı sözü olduğundan kuşku duyulmasını haklı kılar. Tanrı, kendi sözünü kanla ve kılıçla değil, imanla hakim kılar. (Pelikan, 1968 ; 76) Nitekim, yasa, borç alan cemaatten biri dahi olsa, bunun geri ödenmesini şart koşmuştur. Şayet yasa, alacaklının lehine maddeleri içermekteyse, borcun geri ödenmesini şart koşmuyorsa; o zaman, ruhun herkese taşınması ve hakim kılınması gerçekleştirilerek, hiç bir kimsenin haksızlığa ve zarara uğramamasını garanti etmek için, yasayı ihlal edenlerin şiddetle cezalandırılmasına izin verilebilir. (Bornkamm, 1983 ; 545) Yine de haksızlığa uğrayarak zarar gören bir inanan sabırlı olmasını bilmelidir; mağduriyetini gidermek için kendi kendine cezalandırma yoluna gitmemeli, masumluğunu kanıtlamada kılıcın şiddetine karşı koymamalı, günahkarların cezalandırıldığı kurumsal yargı ve infaz kılıcının keskinliğinden haberdar olmalıdır. (Pelikan, 1968 ; 83)

Hristiyanların, Eski Ahit’i kutsal kitap ve nebilerinin hepsini de Tanrı elçisi kutsal insan olarak tanımlarının sonucunda; Luther’in de dikkat çektiği dünyevi ilişkilerde tıpkı bir Musevi gibi davranılması eğilimi ortaya çıkmıştır. (Pelikan, 1968 ; 90) Benzeri bir mesaja, genç Saksonyalı Johann Friedrich’e yanıt olarak yazdığı 18.Haziran.1524 tarihli mektubunda rastlanmaktadır. Luther, bu mektubunda, hükümetler Musa’nın yasasını gözetmekle yükümlü müdürler, bir yönetici aşırı miktarda faizin alınıp verilmesine izin vermeli midir sorularına

şöylece cevap vermektedir :

“Antik dünya geleneğinden kalma bir uygulama olarak, arazi mülkiyetinden elde edilen mahsulün her yıl onda birinin hükümete veriliyor olması, ne kadar iyi bir şeydir. Ondalıkları ödeyenler üzerinde sıkıntıya neden olunmamış olsa bile, Tanrı’nın iradesiyle uyumlu gibi görünen ve buna göre az ya da çok bir şekilde Tanrı’nın verdiği düşünülen bu ondalığın, bir tür faiz olduğu düşüncesi savunulabilecektir. Gerçekten de, hoş görülen ve arzu edilen tüm diğer ödemeler ortadan kaldırılabilir; Mısır’da Joseph tarafından yapıldığı gibi insanlardan toplanılan vergiler beşte bir ya da altıda bir seviyesine indirebilir.

Ancak, henüz dünyada düzenli ve uyumlu bir nizamın kurulmadığı bu dönem için bulunan bu çözümden dolayı üzüntü duyarak diyebilirim ki, dünyanın hemen her köşesinde bu türden de olsa faiz alınmasını zorunlu kılan düzenlemelere gidilmiştir. Ondalıkların alınmasını tamamen ortadan kaldırıcı bir uygulamanın gerçekleştirilemeyeceği bir yana haklı olduğuna da inanmamaktayım. Size duyulan saygıyı dikkate alarak, faiz ödemeyi reddeden insanları korumanızı veya faiz borcunu ödemek isteyenleri engelleyebileceğinizi asla düşünmediğim gibi; prensin kendi yasasına dayalı olarak insanların suça itilmesini veya haksızlıkların bir sonucu olarak ortaya çıkan bela ve hastalıkların üzerlerine gelmesini hiç dileyemem.

Bundan dolayı, borcun ödenmesi ilkesine katlanmak durumdayız, borçluları aşırı faize karşı korumak zorunda olduğumuz gibi, herkesi kendi haline bırakarak kendi çarelerini yine kendilerinin bulmasına meydan vermemeliyiz. Herkesi sevgi kuralının geçerliliğini üstlenmeye, kendilerine kayıp getiriyor olsa dahi Tanrının yüreklerine koyduğu imanla uyumlu bir değişiklik göstermelerini beklemeliyiz.” (Pelikan, 1968 ; 94)

Museviliğe aşırı bağlılık gösteren kimselerin savundukları radikal toplumsal teorilere karşı sürdürdüğü saldırılarını Luther, daha sonraki dönemlerdeki yazılarında devam ettirmiş, isyankar kitleleri galeyana getiren liderlere karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir. (Pelikan, 1968 ; 95) Strauss’la paralel şekilde yürüttüğü, Karlstadt ve Münzer’e karşı saldırılarında, Eski Ahit’in çok zararlı ve kasıtlı bir şekilde yanlış yorumlandığının üzerinde durmuştur. Luther, bunların savunmuş oldukları öğretilerin, aslında, hristiyanları Musevi gibi davranırma maksadını taşıdığını vurgulamıştır. (Brendler, 1967 ; 152)

Luther, Tanrı’nın, Eski Ahit’de Musevilere yabancılardan faiz almasına izin veren ve teşvik eden sözlerinin, faizin meşru olduğuna kaynak oluşturmayacağını belirtirken; Tanrı’nın böyle bir izinle, diğer ulusların atalarının kendisine isyan etmiş olması dolayısıyla, öfkesini çıkartmak olarak yorumlamaktadır. (Pelikan, 1968 ; 101) Böyle bir durumda, isyan eden uluslardaki insanları aynı Tanrı yarattığına göre, niçin bu uluslar içinden kendi peygamberlerini çıkartmamıştır da, Kutsal Kitap’a inananlara göre nebilği İshak soyuyla

sınırlı kılmıştır, sorusu haklılık kazanır. (Crossley, 1974 ; 81)

Karlstadt ve Munzer'in, köylülerin isyanını Eski Ahit'e yönelerek açıklamaları, bütünüyle hatalı yönlendirmedir. Tekvin'in ilk bölümleri, hiç bir şekilde, 'herkesin eşit şekilde dine kabul edildiği', 'var olan her şeyin de serbest ve ortak şekilde yaratılmış olduğu' düşüncelerini haklı kılan delilleri aktarmamaktadır. (Brendler, 1967 ; 154) Musa, Yeni Ahit'de dikkate alınmış bir kimse değildir. İsa, kendi yolunda giden kimselerin, imparatorun ve Roma hukukunun denetimi altına girmelerini tavsiye etmiştir. Luther, kendi kendisine varsayımda bulunarak, Karlstad ve Munzer'in imparator olmaları, Sebt ve Yubil günlerine hukuksal geçerlilik getirmeleri durumunda, inananların bunlara bağlı kalmaktan başka yapacak bir şeyleri kalmamaktadır. (Crossley, 1974 ; 84)

Zamanındaki yöneticilerin arzu etmeleri halinde, Musa yasalarına göre hukuksal bir düzen getirebilme haklarının olduğu halde, böyle bir uygulamaya geçmeye yükümlü kılınmış değillerdi. (Brendler, 1967 ; 157) Luther'in yorumladığı şekliyle Musa yasaları, açıkça Musevi davranışlarının benimsenerek hukuksal içerik kazandırılması anlamına geleceği için, Sakson geleneklerini yaşatan on altıncı asrın Almanları ve Fransa'sı üzerinde bir yönetim gücü oluşturmayacaktır. (Oberman, 1984 ; 162) Özellikle de, Luther'in tefecilik hakkındaki görüşlerinin gelişmesi doğrultusunda, Tesniye'deki ifade ile 1516-1525 yıllarındaki düşünceleri arasında çok ender alıntılar bulunmaktadır. (Crossley, 1974 ; 86)

Tesniye'deki 'faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin, yabancıya faizle borç verebilirsin' ifadesindeki kardeşliği, ulus bilinci sınırları dışına çıkartarak inanç temeli üzerine kurma yönündeki girişimlere pek katılmamıştır. Luther'in Eski Ahit'le ilgili metinlerin yorumlanmasına, ilk olarak yedinci ve sekizinci emrin açıklaması üzerine verdiği vaazında rastlanılmaktadır. Bu vaaz, 95 tezini bildirmeden on ay kadar önce, 1516 yılının Noel kutlamaları sırasında Wittenberg cemaati önünde vaaz edilmiştir. (Mark, 1975 ; 82) Eski Ahit'ten dolayı bir şekilde söz edildiği ikinci çalışması, 'Tesniye Üzerine Notlar 1523-1525' başlığını taşımaktadır. Ancak, her iki tartışmanın dayandığı dünyalar birbirinden çok farklıdır. Luther, 'On Emir Üzerine Vaazlar' ismindeki çalışmasında, on ikinci ve on üçüncü asrın yazarlarından pek az farkı bulunmaktadır. (Brendler, 1967 ; 162)

Peter Cantor'un eğilimiyle ilgili olarak giriştiği yorumlarında, Musevilere bile zarar verecek şekilde dindarlıktan kopulduğunu belirtmiştir. (Oberman, 1984 ; 116) Luther'in gözlemlerine göre, Museviler, sadece, diğer uluslardan gelen kimselerden yararlanmaktadır. Faizli borç vermelerine doğrudan kutsal metinleri yol açmış, hatta bu işleme açıkça izin vererek faizciliği özendirmiştir. Halbuki hristiyanlar, kendi kendilerinden dahi borç para alma yoluna gitmektedir. Bizzat papalık makamı bile, uluslardan toplanan aidatları ve diğer

gelirleri karşısında saklı tutmak yerine, düzenli aylık faizleri (annuity) elde etme yoluna gitmiştir. (Rupp, 1968 ; 301)

Tesniye üzerine notlar çalışması, geçmişte olan düşünce temeline son verdiğini göstermektedir. Orta çağın yazarlarından farklı olarak, aşırı derecede şekilci ahlak kurallarına bağlı kalınmasına karşı duyduğu öfkesini açığa çıkartmış; bir bakıma anti-semitizme kaçan yorumları içinde, siyasal ve sosyal eşitlik anlayışlarına karşı beslediği dehşetli nefretini pek gizlememiştir. (Oberman, 1984 ; 117) Luther, açıklamalarına, Tanrı'nın işleriyle başlamıştır. Tanrı, bir kişiyi, iyiliği ya da kötülüğü nasıl anladığına göre ölçmemektedir. (Rupp, 1968 ; 303) Günahın bütün çeşitlerinden uzak kalınmasını istemektedir.

Tesniye'de dikkat çeken hemşehri, yabancı, garip gibi ayrımlar daha çok kamu politikası açısından geçerlidir. Bu dünyada, herkesin bir diğeriyle eşit olmadığı açıklıkla belirtilmiştir. Kişiler dikkate alındığında, eşit olmadıkları kesindir. (Brendler, 1967 ; 171) Başka şekilde, kamu barışını sağlamak olanaksızdır. Herkes kral olamaz, prens ya da senatör olamaz, hür veya zengin olamaz; toplumun devamlılığı için bazılarının köle ya da işçi olması kaçınılmazdır. Luther, insanlar arasındaki eşitsizliğin Tanrı buyruğuyla onaylanmış olmasını, başka nedenlerle de takdir etmektedir. (Forell, 1964 ; 178) Gözlemlendiği Musevilerin faizli borç vermeden sağladığı kazançlardan vazgeçmediği gibi, uluslara yüksek faizli borçları da yüklemektedir. (Oberman, 1984 ; 92)

Gerçekten de Luther, Musevilerin kendi aralarında borç alıp vermekten çok, diğer uluslardan gelen kimselere verdikleri borçların muazzam miktarlarına ulaşmış olmasından dolayı rahatsızlık duymaktadır. (Oberman, 1984 ; 99) Tanrı'nın insanlar arasında böyle bir ayrımcılık yapmış olmasından dolayı bir sorunla karşılaşılacağını belirtmektedir. Tanrı, herkesin efendisidir, imparatorlara ve krallara bile hükmetmektedir, insanlar arasından dilediğini seçmekte ve görevlendirmektedir, neyi kime arzu etmişse sonsuz nimetiyle o kişiye vermektedir. (Brendler, 1967 ; 174)

Tanrı'nın kendine özgü bu iradesi, yalnızca para ve malların değiştirilmesinde değil; kralların, imparatorların ve prenslerin görevlendirilmesinde de ortaya çıkmaktadır. (Mark, 1975 ; 91) Bu nedenle Tanrı, diğer uluslardan gelen kimseleri faiz ve tefecilik yoluyla cezalandırmayı arzu etmektedir, Tanrı Musevileri kendi iradesini böylece yerine getirmelerini bildirmekte, kendi adına yabancılardan faiz alınmasını haklı ve meşru kılmaktadır. (Hyma, 1928 ; 74)

Musevilerde, Tanrı'nın emirlerine uymakta; diğer uluslardan olan kişilerden aşırı faiz istemekle, onlara ait mülklerine el koymakla, aslında Tanrı'nın öcünü almakta, öfkesini çıkartmaktadır. (Oberman, 1984 ; 47) Tıpkı, Amoriteleri ve Kenanları sürmek için Musevileri görevlendirdiği gibi, bu sefer de Tanrı, geçmişteki isyankâr hallerinden dolayı faiz yoluyla Musevileri

kullanarak cezalandırmak istemektedir. Bu nedenle, Luther'e göre, Eski Ahit'de Tanrı'nın, Musevilere yabancılardan faiz alınmasına izin vermiş olmasının, faizi meşru kıldığı ya da örf adet hukukuna uygun gördüğü için değil; asırlardan beri diğer ulusların kendisini tanımamış olmasına duyduğu öfkesini çıkartmak gayesiyle ve yalnızca bu şekilde dünyada cezalandırılmaları için emretmiştir. (Hyma, 1928 ; 75)

Oysa, Tanrı'nın gözünde, Museviler de diğer uluslardan farklı olmayan isyankarlıklar içinde bulunmuşlar; böyle durumda, Tanrı, Musevileri kendi aracısı olarak görmekten vazgeçmiştir. (Hyma, 1928 ; 79) Kısacası, konuyu doğru olarak tanılamak gerekirse, faiz alınmasına ve mülklerinin el konulmasına izin vermiş olmakla, doğrudan Tanrı ulusları cezalandırmak ve zulmetmek istemektedir, bunda Musevilerin payı yoktur. (Oberman, 1984 ; 42)

Tanrı, Musevileri, diğer uluslara öncü ve üstün olması için yaratmış, böyle bir emeli gerçekleştireceğini vaat etmiş; bunun için de, emirlerini yerine getirerek ahde vefa etmelerini şart koşmuştur. (Oberman H.A. , 1984 ; 104) Önce Museviler yasaya bağlı kalarak Tanrı'ya itaat edecekler; sonra da Tanrı, kendilerini, ulusları cezalandırmak ve Museviliyi üstün kılmak için kudretini kullanacaktır. İtaatsizlik, beraberinde hüsrana ve yenilgiyi getirecektir. (Hyma, 1928 ; 82) Tanrı, Eski Ahit'deki yasaya uymaları halinde Museviliyi, kendi kudretini yolunda kullanan bir aracı haline getirirken; isyankarlığı durumunda da, diğer ulusları Museviliyi cezalandırmada kullanarak, güçsüz ve hakir kılmaktadır. (Mark, 1975 ; 64) Tanrıyla arasında bağitlanan yasaya uymamakta direten Museviler, artık, diğer ulusların ellerine verilerek cezalandırılmakla veya hakir görülmekle karşı karşıya gelecektir. Diğer uluslar, Tanrı'nın öfkesini çıkartmada ve cezalandırmada aracı haline gelecektir. (Hyma, 1928 ; 86)

Luther bu konuda şunları demektedir. '*Tanrı'nın cezalandırma usulü, son derece açıktır. İtaatsizlikleriyle günahkar duruma düşen Musevileri cezalandırmak için Tanrı; seçilmiş halkım dediği bu ulusun üzerine, diğer milletleri düşman olarak yollamıştır. Yalnızca tefecilik baskısı altında inlememişler; ulusların çok şiddetli istilalarına uğramışlar; zulüm ve haksızlık içinde varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır.*' (Hyma, 1928 ; 88)

Tesniye'nin yirmi sekizinci bölümünün on beşinci paragrafı, '*bugün sana emrettiğim emirlerimi tutup yapmak üzere sözümü dinlemezsen, şu lanetler seni saracaktır*' (Kutsal Kitap , 2004 ; 261) diye başlamakta; altmış beşinci paragrafta kadar devam ederek, '*vebayı başlatacak, kuraklık seni vuracak, yağmurunu toz ve kum edecek, seni düşmanların önünde kırdırarak, oğulların ve kızların başka kavimlere köle olarak verilecek, sıkıştırılacaksınız ve ezileceksiniz, şifa bulmayacağın çibanlar çıkacak, uluslar sana ödünç verecek sen kimseye borç vermeyeceksin, onlar baş olacak, yoklukta kulluk edeceksin, kendinizi köle ve cariye olarak*

düşmanlarınıza satılığa çıkarılacaksınız' (Kutsal Kitap , 2004 ; 452 , 659) vs. gibi tehditler kullanılmaktadır.

Bu ifadeler içinde konumuz açısından belki de en önemli olanı, Tanrı sözünü dinlemekten vazgeçmeleri halinde, hiç bir ulusa borç veremez hale düşerek borç almak zorunda kalacaklarının bildirilmesidir. (Mark, 1975 ; 69) Tanrı, yasaya uymayan halkını, hastalıklarla, depremlerle, doğal afetlerle doğrudan kendisi cezalandırdığı gibi; İsrail'e düşman olan ulusları kullanmak, savaşta istilalarla ve barışta da tefecilik yoluyla hakir görmektedir. Luther'e göre, bugün artık Musevi, Tanrı'nın seçilmiş halkı değildir, Tanrı'nın yasası kendilerinden uzaktadır; Tanrı'nın öfke ile gazabını, dine saygısızlık etmeleriyle ve kutsal şeyleri yadısiyarak günaha girmeleriyle hak etmektedirler. (Oberman, 1984 ; 51)

Artık, hiç kimseden faiz almayı hak etmemektedirler, aralarında yaşadıkları ulusların yasalarına itaat etmeye zorunludurlar. (Mark, 1975 ; 72) Günahkar olmuşlardır, Tanrı'nın aracılık işlevini sonsuza kadar yitirmişlerdir. Gerçekten, Eski Ahit'in bütünü dikkatle irdelendiğinde, Musevilere faizli borç verme izninin altında, ulusların isyankarlıkları ve Tanrı'yı tanımaz halleri bulunmaktadır. Burada faizli borçtan çok, yasaya bağlı kalmanın sağladığı vaat ön plana çıkmaktadır. '*Tanrının sözünü tutarsan, pek çok ulusa borç vereceksin*' anlamındaki ifadesinde; yasaya bağlı kalınması halinde, verilen sözün yerine geleceği koşulu bildirilmektedir. Tanrı tek başına vadi yerine getirmektedir.' (Oberman, 1984 ; 78)

Luther, Eski Ahit'in kamu yönetiminin bir gereği olarak insanlar arasında yaptığı zümresel ayrımcılığı takdirle karşıladığı gibi, bu toplumsal eşsizliği önleyen ve yabancılar ayrımını getiren anlayışını övmekte, aşırı ütopyacılığı reddederek esas niyetini açıkça ortaya koymaktadır. (Forell, 1964 ; 193) İsa'nın kardeşlik ve özveri öğretisini, bu dünyanın temel yasası olarak uygulanacak, hayale dalmaktan başka bir şey değildir. Eğer bir kimse günahkarsa, Tanrı'nın emirlerini yerine getirmekten vazgeçmiş bir haldeyse; kısa bir süre sonra anarşi dört bir yana yayılacaktır. Bu nedenle, dünyada sivil hükümet, yargı organı, olumlu hukuk, suç işleyenleri bekleyen infaz kılıcı daima olacaktır.

6. SONUÇ

Gerçekten de, hristiyanlar, Yeni Ahitteki '*senden dileyene ver, senden ödünç isteyen yüz çevirme; senden her isteyene ver, senin eşyanı alandan kendisi vermedikçe geri isteme, insanların size ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle yapın, eğer kendilerinden almayı ümit ettiğiniz kimselere ödünç verirseniz, mükafatınız ne olur; günahkarlar bile günahkarlara karşılığını almak üzere ödünç verirler*' sözlerine göre davranmış olsalardı, verdikleri borçların geri alınmasında asla ısrarlı olmaz, yalnızca ana parasını bile geri alabilmek ümidiyle mahkeme kapılarına gitmezdi.

Şayet hristiyanlar, vahye bağlı kalmış olsalardı,

borcun tamamına eşit miktarda mahkeme yoluyla ödettirmek üzere zorlamalara başvurmaz, parasını geri alamadığı kişiye dahi borç vermek için yeniden öneride bulunurdu. Nitekim Luther, *'hristiyanlar, yasanın üzerinde olanlardır; yasaların zorladığı zorunlulukların çok fazlasını gönüllü olarak yerine getirenlerdir'* diye tanımlamada bulunmuştur.

Her ne kadar Musa, insanlar için koyduğu yasalarıyla, sulh yargıçlarına ve kılıca itaati zorunlu kılmışsa da, bu yolla kontrol altına almak istediği, kötülükleri ve günahkarlıkları tümüyle yok edememiş, kamu barışını da devamlı kılamamıştır. Bir din, kısasa kısas ölçüsüyle ne kadar cezai yükümlülükleri ağırlaştırırsa, günaha giren kişiye karşı ne kadar merhametsizce cezalandırma ve onu örnek kılma yoluna giderse; iman ve ibadet hükümlerinin uygulandığı o diyarda, kötülüğe Tanrı sözüyle engel olamamış ve şiddetten medet umar zilletliğine düşmüş olur.

KAYNAKLAR

Blayney I.W., *The Age of Luther: The Spirit of Renaissance, Humanism and Reformation*, Vantage Press, New York, 1957
 Bornkamm K., *Luther in mid-career 1521-1530*, Fortress Press, Philadelphia, 1983
 Brendler G., *Martin Luther: Theology and Revolution*, Oxford University Press, New York, 1967
 Crossley R.N., *Luther and the peasants' war; Luther's actions and reactions*, Exposition Press, New York, 1974
 Edwards M.U., *Luther's last battles: politics and polemics, 1531-46*, Cornell University Press, Ithaca, 1983
 Forell G.W., *Old Testament interpretation from Augustine to the young Luther*, Belknap Press of Harvard

University Press, New York, 1969
 Forell G.W., *Faith active in love; an investigation of principles under lying Luther's social ethics*, Augsburg Pub. House, Minneapolis, 1964
 Harran M., *Luther on conversion: the early years*, Cornell University Press, Ithaca, 1983
 Herndon F.R., *Young Luther; the intellectual and religious development of Martin Luther to 1518*, AMS press, New York, 1970
 Hyma A., *Luther's theological development from Erfurt to Augsburg*, F.S. Crofts & co, New York, 1928
 Kooiman W.J., *By Faith Alone, The Life of Martin Luther*, Lutterworth Press, London, 1954
 KMŞ Kutsal Kitap, *Kitab-ı Mukaddes Şirketi*, İstanbul, 2004
 Mark U.E., *Luther and the false brethren*, Stanford University Press, New York, 1975
 Oberman H.A., *Luther: man between God and the Devil*, Yale University Press, New York, 1980
 Oberman H.A., *The Rooks of Anti-Semitism in the age of Renaissance and Reformation*, Fortress Press, Philadelphia, 1984
 Pelikan J., *Spirit versus structure; Luther and the institutions of the church*, Harper & Row, New York, 1968
 Preus J.S., *Carlstadt's ordinations and Luther's liberty: a study of the Wittenberg Movement 1521/1522*, Harvard University Press, London, 1974
 Rupp E.G., *The righteousness of God: Luther studies*, Hodder and Stoughton, London, 1968
 Simon E., *Luther alive; Martin Luther and the making of the reformation*, Garden City, New York, 1968
 Watson P.S., *Let God be God! An interpretation of the theology of Martin Luther*, Fortress Press, Philadelphia, 1947

